

Pogor Ödön: *Az enyéim.* Egy tanár naplója. Márton Lajos rajzaival. Budapest, 1934. 8-r., 253 l. A Szent István-Társulat kiadása.

Pusch Ödön kegyesrendi tanár a maga hivatásvállalásának és pályaválasztásának, tanári működése megkezdésének, harctéri szolgálattal és az összeomlással megnehezített első nyolc évének történetét beszéli el ebben a könyvében az emlékirat és levél közvetlen hangján. Ez az ellágyulásig gyengéd, egyszer a meghatódottságtól szinte reszkető, máskor viszont megremegtető, az erkölcsi felháborodás erejével belénk döbönő hang meghittségével, illetőleg — megfelelő helyen — ünnepélyes emelkedettségével a könyvnek az ifjúsági és mémoire-irodalom legjobb termékei között biztosít helyet. A mű tehát nemcsak tanulságos, hanem szórakoztató is. Igazi olvasmányi élményhez segít. Olyan könyv, amely mellett a diák megelégedzik minden másról, a nélkül, hogy ezért szülőnek, nevelőnek oka volna a nyugtalankodásra.

A könyv vonzó hatásának a titka nem annyira adataiban van, mint inkább abban a nagy szeretetben, amely megeleveníti a sorokat és átmelegíti az olvasó szívét. „Még a rossz diákot is hogy szereti!...” — mondják a diák-olvasók. S ámuló-örvendő arcukról az emberi jószágba vetett hitük megszilárdulását olvashatjuk le.

A címlap képe felidézi bennünk minden ifjúsági irodalom első és ősformájának: a közvetlen szóbeli mesélésnek, a magunk mesefaló korszakának emléket és sokat megéreztetet a nevelő és növendékek lelki közösségéből, a pedagógiai viszony bensőségéből.

A könyvben gyermek-, ifjúság- és embertanulmányi szempontból mind az iskolában, mind az iskolán kívül jól felhasználható adatoknak egész tömeget találjuk a fejlődés egymásra következő fokozatainak megfelelő és az élet által teremtett elrendezésben. A remek osztály-állapotrajzokból igen tanulságosan tevődik össze a középiskolai ifjúság fejlődésének neveléslektani hosszmetsete, amelyet a sikerült képek még elevenebbekké tesznek.

Tanárok számára mindezen kívül azért is nagyon tanulságos ez a könyv, mert egy iskola életének keretében példát ad arra, mit jelent a tanári kar egysége; mi az igazi koncentrikus nevelő hatás; miképpen maradhat az iskola a legnehezebb körülmények között és a legsúlyosabb történelmi nyomások ellenére is hivatásának magaslátán; hogyan nevel az élet igenlésére és áldozatkész hazafiasságra, valamint a kezdeményezés bátorságára, társadalmi összefogásra, más népek ismerésére, megbecsülésére és igazi hálára s mindezt hogyan mozdíthatja elő az igazgató atyai jóakarásával és józan-ságával.

Diákok, tanárok és szülők egyaránt sokat okulhatnak ebből a könyvből.

Váradai József.

Kendoff Károly: *Földrajzoktatás a cselekvő iskolában.* Földrajzi gondolkodásra való nevelés. 8-r., 271 l. 81 ábrával. Szeged, 1934. A szerző kiadása.

A magyar nyelvű földrajzi vonatkozású módszertani irodalom még nem annyira gazdag, hogy olyan vaskos kötet mellett, mint amilyen a címben jel-

zett is, ne lenne érdemes megállni. Ez annál inkább ajánlatos, mert abból az iskolából nőtt ki, amelyben polgári iskolai tanárságunk tekintélyes része gyakorlati kiképzését nyeri. Így félig-meddig az ifjú nemzedék vademecuma, amelyhez a mindennapi életben majd nem egyszer folyámodik, hogy kételyei közepett útmutatást és biztatást nyerjen.

Ebből a szempontból azonban a munkát nem mondhatjuk minden tekintetben sikerültnek. A földrajz módszertanának ugyanis megvan már a maga eléggé élesen körvonalozott területe s azon belül a tagozódása. A nem odatartozó, idegen részek ellen, még ha földrajzi tartalmúak is, élesen tiltakozik. S annak, aki ilyen tartalmú és terjedelmű munka megírására vállalkozik, ezeket bizony figyelembe kell vennie. Ennek hangsúlyozásával mindjárt megadtuk együtt az értelmezését is annak, hogy a 151. és a 196. lap közötti részt miért kifogásoljuk. Előadásmódját és tartalmát tekintve vázlata lehetne az *általános földrajzot* ismertető főiskolai kollégiumnak, bővebben és alaposabban kifejtve pedig helyet foglalhatna valami kézikönyvben. Módszertani munkába azonban sehogysem illeszkedik szervesen. Ezzel párosul még két fogyatkozása. Helyenkint feleslegesen részletez. Beszél például kultúrsphacráról (106. l.), holott komoly geográfusok a mai összefogó s nem aprólékos irányú szellemi csilgagzat alatt már régen túl vannak az ilyen játékszerű skatulyázáson. Fogalmazása sem mindenkor kifogástalan. Például: „A hegyvidékek azonban nyugati lejtőiken felemelik a levegőt, lehűtik s páráját kicsapják“ (171. l.). Így általánosítva természetesen nem áll, hisz a keletázsiai és ausztráliai hegyvidékek éppen az ellenkezőjét mutatják. Az elefánt sem jellegzetes állata a szavannáknak (182. l.). Nem szabatos az ilyesfajta felsorolás sem: növényei: kaucsuka . . . , fűszerek, fák, rostok (186. l.). Kifogásolható a következő állítása is: a régi, belseőázsiai kultúrvárosok is az öntözésnek köszönheték létüket, de végül a halálukat is. Elnéptelenedésük a túlságos iszapfeltöltődésnek a következménye. Minden vizet szétvezettek, a víz minden törmelékét lerakott s az öntözött terület felemelkedése az öntözést végül lehetetlenné tette (179. l.). Stein Aurél és Cholnoky Jenő kutatásai egészen más világításban és sokkal elfogadhatóbban magyarázzák ezt a tényt. A szabatos módszerrel dolgozó újkori földrajz nem engedhet meg ilyesfajta jellemzéseket sem, aminő a következő. „A magyar nép. szabadságszeretete, józan felfogása, intelligenciája és komoly ítéllete, lehet, hogy szalmaláng természete is, még a puszták tüze, de tempós mérséklete, föld- és hazaszeretete s vallásossága már a magyar föld és ég hajtásai lelkében“ (194. l.). Még számos példát hozhatnánk fel annak bizonyítására, hogy ez a kifogásolt rész nem módszertani munkába való.

A többire vonatkozólag a figyelmes olvasó három forrást jelölhet meg, amelyből könyvünk meritett. Az első a gyakorlat. A belőle táplálkozó részek lendületesek, élethűek és követésre buzdítók. A második a jelöltek bemutatató tanítását követő megbeszélések és értekezletek. Szintén értékes sorok s amellett bizonyítanak, hogy a gyakorlóiskolában a tanítás munkáját mennyire igyekeznek lélektanilag alátámasztani s a követett eljárásokat az újkori pszichológia tételeivel igazolni. A harmadik végül a szerzőnek olvasottságára, tudó-

mányos készültségére utal. A háromból összetevődő épület, sajnos, nem arányos. Így mindjárt a *Vázlatos történeti áttekintés* c. fejezet (9—24. l.) ebben a formájában nem idevaló. Korszakos felfedező utazások, a földrajznak tudományos fejlődése s iskolai tanításának története szövődik itt tarkán egymásba nem valami szerencsésen. Az egészből hiányzik az egyes korok szellemtörténeti irányú beállítása. Ehhez járul azután lépten-nyomon az az érzésünk, mintha a szerző az eredeti munkákat nem tanulmányozta volna. Erre vallanak az ilyesféle sorok: „az 1918—19-i berlini földrajzi nagygyűlés 10 előadását...“ (21. l.). Ezt az előadássorozatot tudvalegyőleg nem a Berlini Földrajzi Társaság rendezte, hanem a Zentralinstitut für Erziehung und Unterricht. Az irodalom pontos ismeretével sem egyeztethető össze, hogy a szerző egyszerűen csak Wagnerre hivatkozik. A mai geográfusnemzedék, még ha csak módszertani kérdésekkel foglalkozik is, akkor is az asztalán három Wagner-könyvet forgat: Hermann Wagner, Paul Wagner, Julius Wagner. Mind a három beírta már a nyévtudományunk történetébe. Az újabkori mozgalmak közül sajnálattal nélkülözzük a francia és olasz, főleg pedig a német (Banse, Spethmann stb.) tudományos és módszertani törekvéseinek megemlítését. A magyar adatok sem mindig pontosak. A Ratio Educationis nem 1776-ban, hanem egy évvel később jelent meg. Lóczy Lajos sem 1907-ben, hanem egy évre rá indítja meg a sikeresebb földrajztanítás érdekében ismeretes mozgalmát.

A könyvnek kétségtelenül legsikerültebb két fejezete az, amely a 97—110. és a 197—230. lapon foglal helyet. Mindkettőn látszik, hogy a gyakorlatból nőtt ki. Itt is van ugyan néhány elírás, pl. hogy Csik vármegyében székelyek laknak (212. l.). Ilyen határozott fogalmazásban nem áll. A mintaleckék kérdései között is akad nem egy, amely nem földrajzi tárgyú, például: hogyan keletkeznek az ásványok? (207. l.). Még a koncentrációt is figyelembe véve túlságosan távol esik. A Horváth-tanyára rendezett kirándulás alkalmával az egyik csapat ezt jegyzi fel: éghajlata kontinentális, a nyugati szél hozza a legtöbb esőt (99. l.). Mindenki előtt nyilvánvaló, hogy a csapat a rendelkezésre álló kirándulási idő alatt ezt nem figyelhette meg, hanem az iskolában tanultakat vették elő. Aki kirándulásokat vezetett, az tudja, hogy a növények a kitűzött céltól milyen hamar és könnyen elkalandoznak, amit különben az egyik szemelvény is bizonyít (106. l.). Így keletkeznek azután a már inkább szépirodalmi, mint földrajzi dolgozatok. A felsorolt kísérletek között számos hasznos és jól értékesíthető akad. Van közöttük azonban nem odaváló is, például a levegő széndioxidtartalmának kimutatása.

A szembeszőkő s felsorolt szépséghibákon kívül természetesen akadnak még kisebb elírások is elég szép számmal. Valamennyit nem soroljuk fel már csak azért sem, mert a kívülálló könnyen azt hihetné, hogy felületes munkával áll szemben. Pedig korántsem! Kendoff könyve egyik legértékesebb földrajzmódszertani munkánk. Tudományunk tudományos és módszertani elvei benne jutnak szóhoz először egységesen, egy szerző szemléletén keresztül. Az eddigi s társszerzők tollából megjelent munkával szemben ez határozott előnye. Előnyben van azonban nem egy olyan munkával is, amely a címlapján csúpan

egy szerzőt visel. Nem készült ugyanis csak a könyvtárszobában, hanem az iskolából nőtt ki. Eppen ezért bízunk benne, hogy a rövidesen megjelenő másod-
dik kiadásban a kifogásolt részek elmaradnak s néhány feltétlenül szükséges
módszertani kérdés, mint például a tankönyv, a tankönyv és tanár, a tankönyv
és a tanuló, a tankönyv és az atlasz egymáshoz való viszonya, a számnak sze-
repe a földrajzi oktatásban, a különféle grafikonok és diagrammok értékelése
és alkalmazása, az újabb típusú domborművű térképek (Scharf-Thurner, Wen-
schoff), a vetített képek módszeres feldolgozása, a plasztilinmunkák stb., hogy
csak a feltűnőbbeket említsük, szintén tárgyalásra kerülnek. *Karl János.*

Reitzer Béla: A proletárnevelés kérdéséhez. (Közlemények a szegedi Ferenc
József Tudományegyetem Pedagógiai Lélektani Intézetéből. III. sz.
108. I. *Várkonyi Hildebrand* előszavával.)

A szerző munkájának kiindulópontja az az — Imre Sándor pedagógiai
szemináriumában tartott — előadás, amelyen a proletárnevelésről szóló egyik
elméleti művet ismertette.¹ Ezt az eredeti jellegét a bevezetés szavai szerint
megtartotta; mondanivalóját itt is az említett munka megbeszéléséhez kap-
csolja. Lemond így a kommunista nevelélmélet kérdéseinek monografikus tár-
gyalásáról, a mű figyelmes olvasása azonban arról győz meg, hogy a szerző
ígéretéhez híven a tanulmány mégsem maradt „egy konkrét mű ismertetése
és bírálata“. Az alapul vett munka ismertetése, tételeinek nevelélméleti, tár-
sadalompolitikai és társadalomgazdasági szempontból való megvizsgálása az
egész kommunista nevelélmélet bírálatává szélesedik.

A mű tárgya két nagy, középponti jelentőségű problémacsoport: a kom-
munista nevelélmélet állásfoglalása a családi neveléssel szemben s a kommu-
nizmus nevelési programja és műveltségideálja. Ezek kritikai megvilágítása
tulajdonképpen az egész elmélkedési iránynak szembeállításra egy objektív, jól
átgondolt és világosan megfogalmazott nevelélméleti meggyőződéssel, egyúttal
azonban leszámolás mindazokkal a benső ellentmondásokkal is, amelyek ennek
az elsősorban az osztályharcra beállított társadalompolitikai mozgalomnak
végső indítékai.

A könyvnek egyik nagy erőssége az, hogy kellő felkészültséggel szélesíti
ki a támadási felületet. A szerző nemcsak a nevelés kérdéseiben való alapos
tájékozottsággal fogott munkájához, hanem felhasználva szociológiai, közgaz-
daságtani és társadalomtörténeti szakismereteit, szigorú és körültekintő logi-
kával feszít bomlasztóvá minden legkisebb rést ezen az elméletépületen, s
kimutatja, hogy „a kommunista nevelélmélet a nevelélmélet forradalma
helyett a forradalomra való nevelés elméletét nyújtja“ (63).

Jól látja ő is, hogy a kapitalista industrializmus tényleg lerombolta
a *családi élet* nevelő funkcióinak egy részét, hogy a proletárellet sivárságai két-
ségtelenek (24, 25), hogy magának a mai polgári társadalmi rendnek is súlyos
és még megoldatlan kérdése a családi nevelés, de kimutatja a kommunista

* *Edwin Hoernle: Grundfragen der proletarischen Erziehung. Berlin, 1929.*
209 1.